

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2024, 5(1), s. 68-79.

Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri

Lisans Öğrencisi Nilgün FIRAT

Kasımiye Medresesi'nin Tarihi ve Kültürel Değeri Nilgün FIRAT¹**Özet**

Medreseler, İslam dünyasında eğitim ve bilginin yayılmasında merkezi bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, dini ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi ve felsefe gibi çeşitli bilim dallarında eğitim vererek, kültürel ve bilimsel gelişmelerin önünü açmışlardır. Mardin, bu tarihi eğitim kurumlarının güzel örneklerine ev sahipliği yapmakta olup şehrin kendine has mimari dokusunu ve kültürel mirasını bu medreseler aracılığıyla sergilemektedir. Kasımiye Medresesi, Mardin'in en dikkat çekici tarihi yapılarından biridir. Artuklu ve Akkoyunlular dönemlerinde inşa edilen bu medrese, mimari yapısı, taş işçiliği ve süslemeleriyle ünlüdür. Eğitim kurumu olarak kullanılmasının yanı sıra, bölgenin bilim ve din eğitimi merkezi olarak da hizmet vermiştir. Kasımiye Medresesi'nin avlusundaki havuz ve kubbeleri, Mardin'in en çok ziyaret edilen yerlerinden biri haline gelmiştir ve şehrin kültürel değerini artırmaktadır. Bu makale, Kasımiye Medresesi'nin tarihi sürecini, mimari özelliklerini ve kültürel etkilerini ele alarak, eserin toplumsal hayattaki yerini irdelleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Medrese, Kasımiye Medresesi, Sultan Kasım.

The Historical and Cultural Value of Kasımiye Madrasa**Abstract**

Madrasas played a central role in the spread of education and knowledge in the Islamic world. These institutions paved the way for cultural and scientific developments by providing education in various branches of science such as mathematics, astronomy and philosophy as well as religious sciences. Mardin is home to beautiful examples of these historical educational institutions and exhibits the city's unique architectural texture and cultural heritage through these madrasas. Kasımiye Madrasa is one of the most remarkable historical buildings of Mardin. Built during the Artuqid and Akkoyunlu periods, this madrasa is famous for its architectural structure, stonework and decorations. In addition to being used as an educational institution, it also served as a centre of science and religious education in the region. The pool and domes in the courtyard of the Kasımiye Madrasah have become one of the most visited places in Mardin and increase the cultural value of the city. This article examines the historical process, architectural features and cultural impacts of the Kasımiye Madrasah and explores its place in social life.

Keywords: Mardin, Madrasa, Kasımiye Madrasa, Sultan Kasım.

¹ Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nilgunfirat63@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-7599-4947.

Giriş

Anadolu coğrafyası, jeopolitik konumu ile zengin iklimi sayesinde sayısız uygarlığa ev sahipliği yaparak, zengin bir sosyal, kültürel ve iktisadi mozağin teşekkülünü sağlamıştır. Bu mozağın kümülatif parçalarını oluşturan medeniyetler ise bıraktıkları eserlerle tarih sahnesinde dikkat çekmişlerdir. Her köşesi tarihi eserlerle çevrili olan Anadolu, eski çağdan günümüze derin bir sosyo-kültürel hazineyi içerisinde barındırarak cazibesini arttırmaktadır. Bu cazibenin yegâne parçası olan Mardin, Mezopotamya'nın kesişim noktasında olması hasebiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, hem Anadolu hem de Mezopotamya olmakla çift taraflı medeniyet halkasından beslenmiştir. Bu durum, Mardin'in çok kültürlü bir yapıya evrilmesini sağladığı gibi her alanda olduğu üzere mimari anlamda da dikkatleri üzerinde toplamış, şehrin silüetini şekillendiren ve ona özgün bir kimlik kazandıran camiler, kiliseler ve manastırların dışında medreseler de Mardin'in manevi mimarisinin temel taşı haline gelmiştir.

İslam medeniyetinin önemli müesseselerinden biri olan medreseler, geçmişten günümüze bilgi ve kültür aktarımında köprü görevi görmüş, ilim ve sanatın gelişimine katkıda bulunarak hem dini hem de dünyevi ilimlerin öğretilip yayıldığı kurumlar olmuştur (Tetik, 2018: 67-71). “Medrese” kelimesi, Arapça 'da “ders” anlamına gelen “dirâse” kökünden türemiş ve eğitim verilen mekânları ifade etmek için kullanılmıştır (Bozkurt, 2003: 323-324). Bu kurumlar, bilginin korunması ve yayılmasında kilit bir rol oynamış, modern eğitim sistemlerinin temellerini atmıştır. İslam medeniyetinin ulaştığı coğrafyalarda kurulan medreseler, zengin tarihi ve kültürel mirasın canlı örnekleri olarak, şehrin manevi ve entelektüel yaşamında merkezi bir yer tutmuştur. Kasımiye Medresesi de örneklerden yalnızca birisidir. Artuklular tarafından başlatılan ve Akkoyunlular döneminde tamamlanan Kasımiye Medresesi, Mardin'in sosyo-kültürel tarihine derinlemesine işlenmiş, zamana aşan bir mücevher olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Altun, 1978: 277; Atalan, 2008: 307). Bu yapı, mimari özellikleri ve tarihsel bağlamıyla, bölgenin kültürel zenginliğine katkıda bulunan bir eğitim ve bilim merkezi olarak hizmet vermiştir.

Geçmişten günümüze kadar ulaşan mimari yapılar, bir kentin kimliğini ve niteliğini yansıttığı üzere şehrin tarihi ve kültürel mirasının temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu değerli birikimlerin korunması, gelecek nesillere aktarılması ve mevcut kültürün yaşatılması, fiziksel ve sosyal sürdürülebilirlik açısından her yönüyle incelenmesi gereken bir süreçtir. Yapıların yeniden işlevlendirilmesi, ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler için önemli bir etkidir. Yeniden işlevlendirme, tarihi ve kültürel varlıklarımızı korumanın yanı sıra, geleceğe örnek oluşturacak ve kültürel değerlerimizin müstakbel kuşaklara aktarılmasını sağlayacak bir yöntemdir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007: 207). Bu çalışmada, Kasımiye Medresesi'nin tarihi süreç içerisindeki gelişimi ve mimari özellikleri incelenerek kültürel etkileri bölgesel bazda değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. Şehir Tarihi

Mardin, Anadolu'nun güneyi ve Mezopotamya'nın kuzeyinde olmakla iki bölgenin sınırlarının iç içe geçtiği bir yerde konumlanmıştır. Şehrin ne zaman ve nasıl kurulduğuna dair kesin bilgiler mevcut olmadığı gibi ismi hakkında da çeşitli rivayetler haizdir. Bunları sıralayacak olursak eğer Ermenice'de “Merdin”, Süryanice 'de “Merdo” (Kaleler) ve Arapça 'da “Mardin” olarak aktarılmıştır. Fakat Metropolit Hanna Dolebeni, şehrin en eski adının “Ardobe” olduğunu ve bu ismin Asur tarihine dayandığını belirtir (Dolebeni, 1972: 17-18). Yazılı kaynaklarda ise Mardin ismi, ilk kez 4. yüzyılda Antakyalı Tarihçi Ammianus Marcellinus tarafından kaydedilmiştir. Buna göre Marcellinus, “Maride” ve “Lorne” kaleleri arasından geçen Nusaybin yolunu tarif ederken, “Maride”nin Mardin, “Lorne”nin ise aynı

bölgede bulunan İzala dağında bir kale olduğu aktarmıştır (Marcellinus, 1935: 562, Efeoğlu, 2022: 90). Bazı çağdaş araştırmacılar, Mardin isminin savaşçı olarak bilinen Marde kavmiyle ilişkili olduğunu ve bu kavmin İran hükümdarı Erdeşir tarafından bölgeye yerleştirildiğini öne sürerken, halk arasında şehrin gerçek adının “Merdin” olduğu ve “kaleler” anlamına geldiği yaygın bir görüştür (Taştémir, 2003: 43-44).

Mardin adının kökeni üzerine oluşan çeşitli rivayetler, şehrin sadece bir yerleşim yeri olmadığını, aynı zamanda birçok medeniyetin buluşma noktası ve zengin bir tarihi mirasa sahip olduğunu vurgular. Bu mütenevvi bilgiler, Mardin'in tarih öncesi dönemlerden itibaren önemli bir kültürel ve stratejik merkez olduğunu göstermektedir.

Antik dönem kaynaklarında sıkça adı geçerse de Asur kitabelerinde Tur Abdin ve Masius dağları “Kasıra Dağları” olarak anılmıştır. Arkeolojik bulgular, bölgenin M.Ö. 4. binyıla kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir (Efeoğlu, 2022: 90). Bölgede M.Ö. 3000'lerden itibaren Hurri, Hurri-Mitanni, Asur, Med, Babil gibi çeşitli krallıklar egemenlik kurmuş, stratejik konumu nedeniyle Mardin, 7. yüzyıl ortalarına kadar Roma-Part ve Bizans-Sasani devletleri arasındaki siyasi ve askeri mücadelelerin odak noktasında yer almıştır (Taştémir, 2003: 44). Hicri 19. yılına gelindiğinde İyaz b. Ganm komutasındaki Müslüman orduları, Tur Abdin ve Dara bölgeleriyle birlikte Mardin'i barışçıl bir şekilde fethederek İslam topraklarına katmıştır (Belazuri, 2013: 204).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra artan Türkmen göçleri, Selçuklu Sultanı Melik Şah'ın 1086 yılında bölgeyi fethetmesiyle devam etmiş, sultanın vefatından sonra Artuk Bey'in oğullarından Necmeddin İlgazi tarafından 1106 yılında ele geçirilmiştir. Artuklu hâkimiyetinin artışıyla beraber Mardin'de Artuklular devri başlamıştır (Şahin, 2022: 39-40; Öztürk, 1991: 8; Minorsky, 1997: 318).

Artuklu Beyliği dönemi boyunca Mardin, Timur'un gerçekleştirdiği çeşitli istilalar nedeniyle tahribata uğramıştır. 1789-1843 yılları arasında yaşamış ve Mardin'de müftülük yapmış olan Abdüsselam Efendi'nin (2007) “Mardin Tarihi” adlı eserinde aktardığı üzere Timur, kaleyi ele geçiremeyeceğini anladığında şehirdeki camileri, minareleri, medreseleri, duvarları ve surları mümkün olduğunca yakıp yıkmıştır. Daha sonra şehri terk ederek Bağdat'a yönelmiştir. Timur'un Mardin'den ayrılmasının ardından, Artuklu hükümdarı Sultan İsa, yıkılan yapıları, camileri, medreseleri ve bazı hamamları ve evleri onarmaya başlamıştır. Timur'un ayrılışından altı yıl sonra Sultan İsa bin Melik Davut vefat etmiştir. Otuz bir yıl hükümdarlık yapan Sultan İsa, 1406 yılında vefat ettiğinde, kendi adını taşıyan ve günümüzde Zinciriye Medresesi olarak bilinen yapıya defnedilmiştir. Sultan İsa'nın ölümüyle birlikte tahta amcasının oğlu Melik Sait Şehabeddin Ahmet bin Melik Sait İskender bin Melik Salih Ekber geçmiştir. Tahta geçtiği dönemde yıkıma uğramış şehrin onarımını sürdürmeye çalışmış, ancak yaşamı buna yetmemiş ve çeşitli engeller nedeniyle Mardin'i tam anlamıyla imar edememiştir. Bu karışıklık içerisinde Karakoyunlu Türkmenlerinden Kara Mehmet'in oğlu Kara Yusuf, bölgedeki çevre yerleri kontrolü altına aldıktan sonra Mardin'e yaklaşmıştır. Bu durum, Artuklular için ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Melik Salih, tehdidi ortadan kaldırmak için askerlerini hızla hazırlamış ve Kara Yusuf'un ordusuna karşı harekete geçmiştir. İki taraf arasında yaşanan şiddetli çatışmada Kara Yusuf, birçok askerini kaybederek Musul'a geri çekilmek zorunda kalmıştır. Musul'da güç toplayan Kara Yusuf, ikinci bir saldırı için harekete geçmiştir. Bu kez, Artuklu hükümdarı Melik Salih ve ordusunu ciddi şekilde zayıflatmıştır. Öyle ki, Melik Salih çatışma alanı Nusaybin'den kaçarak Büveyre Derbendi'nde sıkışmıştır. Karakoyunlular tarafından kuşatılan Artuklu ordusu büyük kayıpları vermiştir. Melik Salih, bir şekilde savaş alanından kaçarak Mardin Kalesi'ne sığınmayı başarmıştır. Kara Yusuf, iki yıl boyunca kaleyi kuşatma altında tutmuş ve çevre yerleri ele geçirmeye devam etmiştir. Sonunda, Melik Salih'in etrafındaki adamları da etkisiz hale getirilmiş ve Melik Salih'in gücü büyük ölçüde azalmıştır. Kuşatmaya daha fazla direnemeyen Melik Salih, son çare olarak barış yolunu seçmiş ve elçisini bir mektupla Kara

Yusuf'a göndererek anlaşma teklif etmiştir. Melik Salih anlaşma namesinde Kara Yusuf'a şu sözleri kaleme almıştır:

“Memleketimize göz dikmiş ve kıyamet günü hesabından korkmuyorsun. Her şeyi kendine helal görüyorsun. Her türlü zulümlerde bulunmuş, adamlarımızı öldürmüş ve mallarımızı talan etmişsin. Oysa bu topraklarda senin hiçbir hakkın yok. Yazık ki biz işimizi tamamen sana bırakıyor, senin yapacaklarına karşı Allah'tan yardım diliyoruz. Eğer kalede gözün varsa hilekârlardan olma. Aramızda artık barışı sağlayalım. Geçmiş geçmişte kaldı. Ancak benim şu şartım var; kendi kızlarından birini bana ver onunla evleneyim. Böylece senin şerrinden ve hilelerinden kendimi koruyabileyim. Mardin kalesine karşılık bana Musul hükümdarlığını ver. Bana zulüm ve ihanet yapmayacağına dair yemin et. Eğer bu taksimata razı olduysan anlaşmayı kabul ederim. Yok, eğer bu şartları kabul etmezsen ne hileler yapmak istiyorsan bende gereğini yaparım” (Abdüsselam Efendi, 2007: 60-61).

Kara Yusuf, koşulları kabul ederek Melik Salih ile kızını evlendirir ve Musul'un hükümdarı yapar. Buna rağmen, yeminine sadık kalmaz ve Melik Salih ile kızını zehirleyerek Musul'a gönderir. Varışlarından üç gün sonra, Melik Salih ve eşi aynı gün hayatını kaybeder. Üç yıl süren hükümdarlığının ardından Melik Salih, M.812 (1409) yılında vefat eder. Melik Salih'in ölümüyle, Mardin'deki Artuklu Beyliği'nin üç yüzyıllık egemenlikleri sona ermiştir (Abdülğani Efendi, 1999: 95-96; Abdüsselam Efendi, 2007: 59-62). Artuklular her ne kadar tarih sahnesinden ayrılmış olsa da mimari ve sanatsal açıdan zengin bir miras bırakmışlardır. Metal işçiliği ve tekstil sanatlarında önemli eserler üretmiş, Batı ile kurdukları temaslar neticesinde, eserlerinde zaman zaman Bizans ikonografisinin unsurlarını da görmek mümkündür.

Artuklu Beyliği'nin ardından bölgede Karakoyunlular hüküm sürmüştür. Karakoyunlular dönemi, hem Timur hem de Akkoyunlu istilalarıyla dolu çetrefilli bir dönem başlatmıştır. 70 yıllık hükümdarlığın bitmesinden sonra Karakoyunlu devletinin ardından Mardin, Akkoyunlu egemenliğine girmiştir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın bölgeyi ele geçirmesinin ardından, Mardin'in yönetimi kardeşi Cihangir Mirza'nın oğlu Kasım Paşa'ya devretmesiyle beraber Kasım Paşa, Timur istilalarının yarattığı tahribatı onarmak ve şehri yeniden imar etmekle görevlendirilmiştir. Sultan Kasım, 1494 yılından itibaren sikke basma, ferman yayınlama ve dış ilişkiler gibi bağımsız devlet işlevleriyle hareket ederek bağımsızlık yolunda adımlar atmıştır. “Kasım Sultan” veya “Kasım Paşa” olarak anılmasının nedeni, bağımsızlık idealleriyle kurguladığı yönetim biçiminden kaynaklanmaktadır (Tekin, 2007, 232; Çağlayan, 2017: 148).

Kasım Paşa'nın Mardin'deki hükümdarlık süresi 37 yıl sürmüştür. Bu dönemde, Timur istilaları ve Karakoyunlu ile Akkoyunlu arasındaki çatışmalar nedeniyle, kale dışındaki tüm şehir harabeye dönmüş ve Kasım Paşa bu yıkımı onarmakla meşgul olmuştur. Bu amaçla, Tebriz, Azerbaycan ve diğer yerlerden yaklaşık 80.000 aileyi toplayarak şehrin cami, hamam, çarşı ve evlerinin onarımını sağlamıştır. Şehir, güzel bir yapıya kavuşana kadar imar çalışmaları devam etmiştir. Ayrıca, 2 bin civarında köyün de imarını gerçekleştirmiştir. Kasım Paşa, şehrin dışında inşa ettirdiği medresede defnedilmiştir (Abdüsselam Efendi, 2007: 71). 16. yüzyıla gelindiğinde Mardin, Yavuz Sultan Selim'in fetih hareketleri sonucu Osmanlı toprak bütünlüğüne dâhil edilmiştir (Göyünç, 1991: 32).

2. Kasımiye Medresesi

Kasımiye Medresesi, Kasım Paşa'nın Mardin'i yeniden imar etme çabalarının bir simgesi olarak yükselir. Timur istilasının ardından şehri eski ihtişamına kavuşturma görevini üstlenen Kasım Paşa, Tebriz, Azerbaycan ve diğer bölgelerden getirdiği ustalarla şehrin sosyal ve dini yaşamının kalbi olan camileri, hamamları, çarşıları ve evleri onarmıştır (Çağlayan, 2017: 150). Bu kapsamlı yeniden yapılanma süreci, şehrin sadece fiziksel yapısını değil, aynı zamanda kültürel ve eğitim hayatını da canlandırmıştır. Kasım Paşa'nın bu büyük

dönüşüm projesinin en önemli parçalarından biri olan Kasımiye Medresesi, o dönemde Anadolu coğrafyasının eğitim ve bilimin merkezi haline gelmiştir.

Medrese, şehrin güneybatısıyla dış tarafında yer alır. Birçok kaynak Albert Gabriel'in medrese hakkında verdiği bilgilerden bahsederek medresenin, Artuklu hâkimiyetinin sonlarına doğru inşa edildiği veyahut Zinciriye Medresesinin inşa edilmesinden sonra, inşasının aynı mimar tarafından başlatılmış olduğu görüşünü öne sürerken, yapının Akkoyunlu Cihangir Mirza'nın oğlu Kasım Padişah tarafından tamamlandığı aktararak medrese adının Kasım Padişah'a atfedildiğini kaydetmektedir. (Gabriel, 1940: 35; Göyünç, 1991: 117; Sözen, 1981: 128-129; Altun, 1971: 99; Alper, 2005: 241). Ancak kesin bir bilginin olmaması ile birlikte kim tarafından ve ne zaman yapıldığına dair herhangi bir kitabenin bulunmamasından dolayı net bir kaniya varılamamıştır. Fakat medresenin mimari yapısından dolayı esasen Artuklu estetiğini yansıttığı görülmektedir. Yanı sıra Şehrin bu şekilde bayındır hale getirilmesi için Sultan Kasımın faaliyetlerini göz önünde bulundurulacak olursak medresenin onun döneminde inşa edilmiş olması da yüksek ihtimaldir. Bu ihtimali yüksek tutan veriler, bölgede yaşayan yerli halkın medreseyi Sultan Kasım'a ithaf etmesi ve sultan ile kız kardeşinin türbesinin burada bulunmasıdır. Sultan Kasım'ın buraya defnedilmiş olması göz önünde bulundurulduğunda, Kasımiye Medresesi'nin inşasının Artuklu Beyliği'nden devralınmış olmasına rağmen Zinciriye Medresesine kıyasla daha görkemli bir yapıya sahip olması, binanın Akkoyunlu döneminde yapıldığını düşündürmektedir. Nitekim mescidi örten soğan tipi kubbe, Artuklu mimari yapısında görülmemiştir. Sultan Kasım'ın Mardin'in imarı için Tebriz ve Azerbaycan başta olmak üzere çeşitli yerlerden getirtmiş olduğu mimar ve ustaların yapının kubbesi ve mimarisinde etkili olduğu söylenilebilir (Çağlayan, 2017: 150). Bu durum medresenin Kasım Padişah döneminde yaptırıldığını ve dolayısıyla yapının Akkoyunlulara ait olduğunu ihtimalini yüksek kılmaktadır.

Kasım Paşa'nın son istirahatgâhı olarak bilinen bu medrese, geçmişten günümüze uzanan bir bilgi ve hikmet serüveninin tanığı olduğu gibi Mardin'deki en zengin vakfiyelere sahip yapılar arasında yer alır. Nejat Göyünç'ün (1991: 117) tahrirlerine göre, 1526 yılında medreseye ait 243 dükkân bulunmakta ve bunların 74'ü Kayseriye Bedesteni'nde yer almaktadır. Ayrıca, şehirde Kasımiye Hamamı ve çevre köylerde değirmenler gibi çeşitli yapılar da vakfiyenin gelir kaynakları arasındadır. Toplam geliri 141.082 akçeyi bulan vakfiye, medrese, zaviye ve mescidin giderlerini karşıladıktan sonra kalan miktarı devlete aktarmaktadır. 1540 yılında Diyarbakır'daki Sultan Kasım Vakfiyesi'ne ait 13 dükkânın eklenmesiyle yıllık gelir 199.631 akçeye yükselmiştir. Aynı yıl, medresenin gelirinden faydalanan üç önemli şahsiyetten bahsedilmektedir: Mevlana İnanetüddin günlük 15 akçe alırken, Mevlana Hüseyin Şirvani günlük 10 akçe ve Mevlana Mansur Münecim günlük 3 akçe almaktadır. Bununla birlikte medresenin iç mimari planında Hanefi ve Şafi mezheplerine ait ayrı mescitler dahi bulunmaktadır (Göyünç, 1991: 117-118; Aydın vd. 2019: 170).

Kasımiye Medresesi, mimari özgünlüğünü koruyarak, Birinci Dünya Savaşı'na kadar eğitim ve öğretim işlevini sürdüren tek yapı olmuştur. Asker konağı olarak da kullanılan medrese, 1960'lardan sonra 1974'te müze olarak Mardin Valiliğine tahsis edilmiş ve günümüze kadar ziyarete açık kalmıştır. 2007'deki onarım çalışmasından sonra mescidi ibadete açılan medrese, çeşitli etkinliklere ev sahipliği yaparak, Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği programlar, konserler, uluslararası Mardin Bienalleri, defileler ve sergilerle medresenin avlusu, geniş ve görkemli yapısıyla uyum sağlamaktadır (Çağlayan, 2017: 163-164).

2.1. Taş İşçiliği ve Medrese Mimarisi

Kasımiye Medresesi, Mardin'in güneyinde, Mezopotamya ovasına hâkim bir konumda, kesme ve yumuşak taş kullanılarak inşa edilmiş etkileyici bir taş kapı ile ziyaretçilerini karşılar. Bu kapıdan geçildiğinde, kubbeli ve beşik tonozlu bir koridor, geniş ve kare şeklindeki avluya açılır. Avlu, sivri kemerli revaklarla çevrilidir ve kuzeyde yer alan sel

sebilli eyvan, suyunu avlunun ortasındaki havuza ulaştırır. Medrese, cami ile aynı portale sahip olmakla birlikte, her biri kendi başına duran bağımsız birimlerdir. Üst örtüler, tonozlarla kaplanmış, medrese, cami ve türbe bölümleri, mihrap çevreleri ve kapı içleri mukarnaslı nişlerle estetik bir yumuşaklık kazanmıştır. Kapı ve tonoz süslemeleri, kapalı mekânların dekorasyonu ile uyum içinde olup, dilimli kubbe ile sonlanan duvar payandaları, Mardin'in kendine has estetik hareketini yansıtır (Soyukaya vd. 2013: 152;Yeşilbaş, 2020: 238).

Yapının üst katı, alt katın planını yineleyerek mimari bütünlüğü sağlar. Medresenin avlusundaki büyük eyvan, sel sebilli kanallar vasıtasıyla havuzun merkezine su taşır. Revaklardan bazıları, yıldız şeklindeki işlemeli tonozlarla dikkat çeker ve bu detaylar, yapının zengin mimari süslemesine katkıda bulunur. İki teras üzerine inşa edilmiş olan iki katlı medrese, cami ve türbe, geniş bir külliye kompleksini oluşturur. Giriş cephesi, Aydınoğulları tarafından inşa edilen Selçuk İsa Bey Camii'ni andırır ve Suriye ile Memluk mimarisinin etkilerini barındırır. Renkli taş süslemeler ise, yapının güneyden aldığı estetik etkileri gözler önüne serer (Aslanpa, 1973: 194; akt. Çağlayan, 2017: 160). Mezopotamya ovasını ayaklar altına alan Kasımiye Medresesi'nin bu harikulade mimarisi, tüm tarihi yaşanmışlığa tanıklık eden bir ihtiyar misali boy göstermiştir.

Bir diğer dikkat çeken mimari tasarımlardan biri de güneşin doğuşundan batışına kadar her dersliğin doğal ışıktan en iyi şekilde yararlanmasını sağlayacak biçimde planlanmasıdır. Bu özellik, medresenin her cephesindeki eğitim alanlarının aydınlık ve kullanışlı olmasını garanti eder. Ayrıca derslik kapılarının yüksekliği, öğrencilerin hocalarının huzuruna girerken başlarını eğmelerini ve böylece saygı göstermelerini gerektirecek şekilde bir metreden biraz fazla olarak tasarlanmıştır. Bu tasarım detayı, eğitime ve öğretmene duyulan saygının, medresenin fiziksel yapısına işlenmiş olduğunu gösterir ve Kasımiye Medresesi'nin eğitim anlayışındaki derinliği ve öğrenci-hoca ilişkisine verilen önemi yansıtır. Bu özellikler, medresenin sadece bir eğitim kurumu olmanın ötesinde, aynı zamanda kültürel ve manevi değerleri de barındıran bir yapı olduğunu ortaya koyar.

2.2. Medrese Hakkındaki Rivayetler

Yazının olmadığı dönemlerde zengin bir mirası oluşturan rivayetler, geçmişten günümüze, dil ve tarih olmakla gelenek-görenek, örf-adet nosyonlarının canlı tutulmasını sağlamıştır. Bunlar, kimi zaman siyasi, sosyal, kültürel ve dinî olgular üzerinden de çeşitlenmiştir (Ugan ve Alak, 2012: 260-272). İşbu çeşitlilik, zengin kültürel mirasın müşahhas ürünlerini oluşturmuştur. Bu ürünler arasında bulunan Kasımiye Medresesi, yerel halkın rivayetleriyle sosyo-kültürel ile tarihi ehemmiyetini arttırmıştır.

İlk rivayet, medresenin avlusundaki havuzda akan su hakkındadır. Buna göre bu su, tasavvufi bir betimleme ile insan hayatının evrelerini temsil etmektedir: Çeşmeden çıkan su doğumu, döküldüğü yer gençliği, ince uzun oluk, olgunluğu ve havuzda toplanan sular, ölümü simgelemiştir. Bu suyun Mezopotamya toprağına dökülerek bitkilere hayat verdiği ve ölen her canlının bir şekilde tekrar ovada hayat bulacağına inanılır (Fındıkçı, 2018: 196-197). Bununla beraber Kasımiye Medresesi'nde yaşanan trajik olaylar, olağanüstü söylentilerin oluşmasını sağlamıştır Rivayete göre, Kasım Paşa burada hunharca öldürülmüş ve kız kardeşi onun kanını feryatlarla medresenin eyvan duvarlarına sürmüştür. Bugün bile suyla yıkanınca belirginleşen bu izler, Kasım Paşa'nın kanının hüznü izleri olarak kabul edilir. Ayrıca, güneş ışınlarının duvarlara vurduğu anlarda, kızıl lekeler geçmişin bu acı verici hikâyesinin sessiz şahitleri olarak ortaya çıktığı ilaveten rivayet edilmiştir. Aynı muhtevaya sahip olan bir diğer rivayete göre Kemal Paşa adındaki bir asker, İngiliz ve Fransız askerlerinin düzenledikleri baskın sonucunda çıkan savaşta öldürülerek, kanı duvara fişkırmış, suyun duvara atılmasıyla birlikte fişkıran kan izleri ortaya çıkmıştır (Balıkçı, 2019: 1027, 1032). Görüldüğü üzere bu rivayetler, benzer muhtevaya bağlı olarak gelişse de medresenin mistik

dokusuyla kültürel değerini arttırmaktadır. Böylelikle Kasımiye Medresesi'nin, gizemli yapısıyla hafızalardan silinmeyen bir iz bıraktığı söylenebilir.

Sonuç

Mardin, kuruluşundan bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yaparak bölgede zengin bir çeşitliliğin oluşumunu sağlamıştır. Bu oluşum, tarihi süreçlerde hâkim uygarlıkların geride bıraktıkları izlerle genişleyerek, sosyal, kültürel ve iktisadi yapının tekâmülünü hızlandırmıştır. Fakat tarihin farklı dönemlerinde gelişen hâkimiyet mücadeleleri, şehrin tahribatını arttırdığı gibi tarihî, kültürel ve dinî yapıların zedelenmesini etkilemiştir. Timur istilaları bu tahribatların önemli bir örneğini teşkil etmiştir. Ancak tarih sahnesindeki tahribatın ıslahı yine hâkim devletlerin varlığıyla gerçekleşmiştir. 15. yüzyılın ortalarında Akkoyunluların şehre hâkim olmasıyla beraber Mardin'de ciddi imar faaliyetleri başlamış, şehir bayındır hale gelmiştir. Bu imar faaliyetleri arasında bulunan Kasımiye Medresesi, Artuklu döneminden yarım kaldığı düşünülmüş, Akkoyunlular tarafından tamamlanarak ismini Kasım Padişah'tan almıştır. Ancak Sultan Kasım'ın imar faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda medresenin onun döneminde inşa edildiği kuvvetle muhtemeldir.

Kasımiye Medresesi aynı zamanda Mardin'in tarihi ve kültürel mirasını yansıtan, Mezopotamya ovasına hâkim, estetik ve eğitimsel değerleri mimari yapısında birleştiren, saygı ve öğrenimin taşa işlendiği bir medeniyet abidesi olmuştur. İhtişamlı kapısı, sivri kemerli revakları ve mukarnas süslemeleriyle dikkat çeken bu yapı, Suriye ve Memluk mimarisinin izlerini taşıyan giriş cephesi ve renkli taş detaylarıyla Mardin'in manevi silüetine katkıda bulunmuştur. Medrese, Mardin'in tarihi silüetinin yanı sıra Anadolu'nun kültürel mozağının en önemli parçalarından biri olarak yüzyıllardır ayakta durmaktadır. Geçmişten gelen bilgi ve hikmetin yanı sıra, kültürel diyalog ve buluşmaların da merkezi olmuş, günümüzde ise El Cezire Sanat Müzesi olarak hizmet vermiştir. Bu yapı, Mardin'in geleneksel mimarisinin en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmekte ve şehrin kültürel mirasını ziyaretçilere sunmaktadır. Öyle ki medrese hakkında ortaya atılan rivayetler, yerel halkın medreseyle kültürel bütünlüğünün olduğunu yansıtmıştır. Medresenin taş duvarları ise Mardin'in zengin tarihini ve kültürünü temsil etmekle beraber her bir taşında farklı bir hikâye barındırmakta, bu hikâyelerin yaşatılması ve yeni nesillere aktarılması, medresenin korunmasının ve tanıtılmasının önemini daha da artırmaktadır. Ancak bugün, bu duvarlar üzerine yazılan yazılarla verilen zararlar, medresenin sadece fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda kültürel ve tarihi değerini de tehdit etmektedir. Her bir taşı Mardin'in zengin tarihini ve kültürünü temsil eden Kasımiye Medresesi'nin, bu tür tahribatlara maruz kalması gelecek nesillere aktarmamız gereken değerlerin korunmasına engel olunmaktadır. Bu durum, sadece Kasımiye Medresesi için değil, tüm tarihi yapılar için geçerli olan ve acilen ele alınması gereken bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

Abdülğani Efendi, (1999). **Mardin Tarihi** (Zengin, B. Haz.). Ankara: Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Abdüselam Efendi, (2007). **Mardin Tarihi** (Güneş, H. H. Haz.). İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi.

Ahmed b. Yahya El-Belâzurî, (2013). **Fütühu'l Büldân** (Fayda, M. Çev.). İstanbul: Siyer Yayınları.

- Alper, B., (2005). **Mercek Altında Bir Yapı: Sultan Kasım Medresesi, Taşın Belleği Mardin**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altun, A., (1971). **Mardin'de Türk Devri Mimarisi**. İstanbul: Gün Matbaası.
- Altun, A., (1978). **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi**. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ammianus Marcellinus, (1935). **Roman History**. c.1, (Rolfe, C. J. Çev.). Cambridge: Harvard Universty Press.
- Arabacıoğlu, P., ve Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Değerlendirme Kavramı. **Megaron Dergisi**, 2(4). 204-212.
- Aslanpa, O., (1973). **Türk Sanatı II Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar**. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atalan, Ö., (2008). Artuklu Mimarisinin Anıtsal Mimarisinin Korunması Üzerine Model Yaklaşımı: Kasımiye Medresesi Örneği. (Özcoşar, İ. Ed.). **I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu Bildirileri**. c.2, 305-314.
- Aydın, S., vd., (2019). **Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet**. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- Bozkurt, N., (2003). Medrese. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. (28), 333-338. Ankara.
- Çağlayan, M., (2017). **Mardin Ortaçağ Anıtları ve Yapım Teknikleri**. İstanbul: Hiper Yayınları.
- Çelik Balıkçı, Ş. (2019). Mardin'de Kutsal Mekânlara Bağlı Efsaneler ve Evliya Menkıbelerinin Mitik Temellerinden Günümüz İşlevlerine. **Folklor/Edebiyat**. 25(100), 1023-1040.
- Dolebeni, H., (1972). **Tarihte Mardin** (Aydın, C. P. Çev.). İstanbul: Deyrulzafaran Manastırı.
- Efeoğlu, E., (2022). Ortaçağ Seyyah ve Coğrafyacıların Kaleminden Mardin. **International Journal of Mardin Studies**. 3(2), 87-99.
- Fındıkçı, M., (2018). **Mardin Mardin**. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Gabriel, A., (1940). **Voyages Archéologiques Dans la Turquie Orientale**. Paris: E. de Boccard.
- Göyünç, N., (1991). **XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Minorsky, V., (1997). "Mardin", **İslam Ansiklopedisi**. (7), 317-322. İstanbul.
- Öztürk, U. (1997), **XX. Yüzyılda Mardin Tarihi ve İnanç Coğrafyası**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soyukaya, N., Vd. (2013). **Mardin Kültür Envanteri**. İstanbul: Mardin Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Sözen, M. (1981). **Anadolu'da Akkoyunlu Mimarisi**. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Şahin, A. (2022). **Mardin İdari, Fiziki ve Sosyal Hayat (1789-1840)**. Aktif Yayınevi.

Taştemir, M., (2003). "Mardin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. (28), 43-48. Ankara.

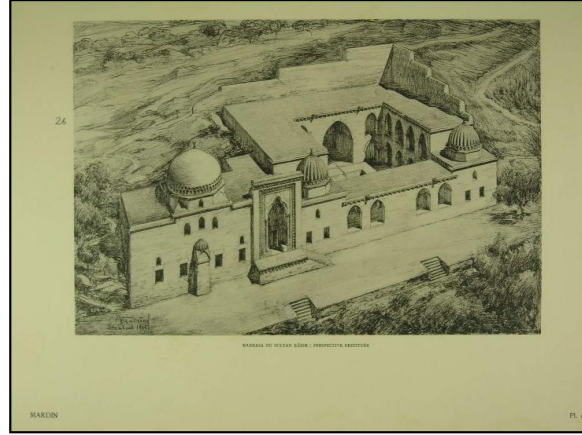
Tetik, A. (2018). **Mardin Kasımiye Medresesi İçin Yeniden İşlevselleştirme Önerileri Geliştirilmesi**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Ugan, Z. K. ve Alak, M. (2012). Gayr-i Dinî Rivayetler. **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. (4). 259-289.

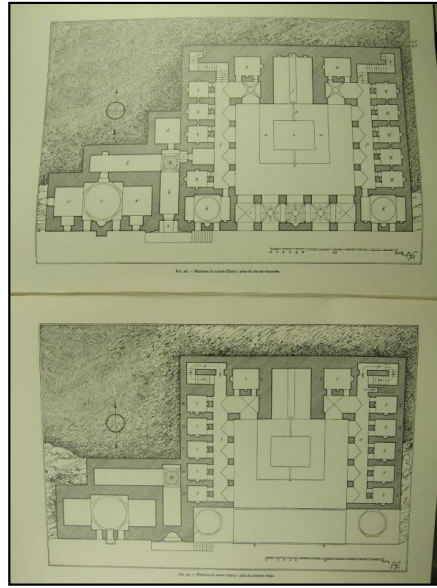
Yeşilbaş, E. (2020). "Mardin'deki 13.-15. Yüzyıl Cami ve Medreselerinde Taç Kapı Tasarımı ve Bezemesi", **Mukaddime**. 11(1), 235-273.

Ekler

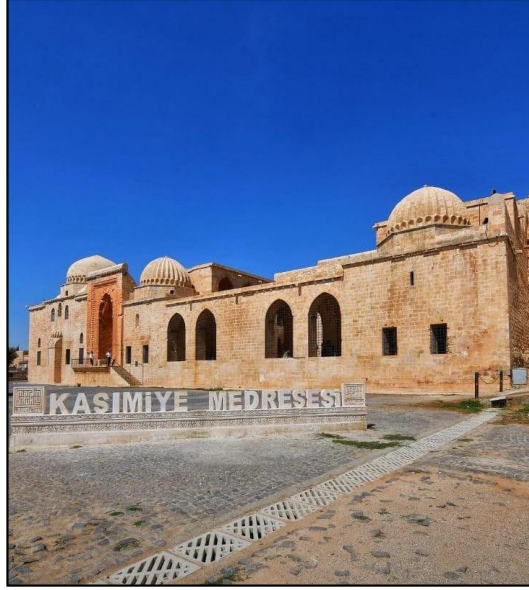

Şekil 1: Kasimiye Medresesine yukardan bakış (Gabriel, 1940: 26).

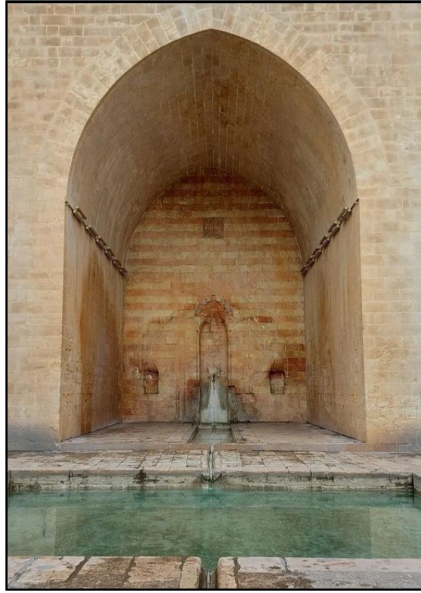

Şekil 2: Kasimiye Medresesi'nin zemin ve üst kat planı (Gabriel, 1940: 23).

Şekil 3: Kasımiye Medresesi'nin dış cephesi

Şekil 4: İnsan hayatının farklı evrelerini temsil eden çeşmenin duvarında olduğu rivayet edilen kan lekeleri